

Spor Etkinliklerinin, Engelli Bireylerin Toplumsal Uyumuna ve Sporla Sosyalleşmelerine Etkisinin İncelenmesi

¹Osman ÇEVİK

¹Kemal KABASAKAL

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İ.İ.B.F.

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi BESYO

Sorumlu yazar:

osmancevik@kmu.edu.tr

Geliş Tarihi:24/12/2012

Kabul Tarihi:28/01/2013

Özet

Bu araştırmanın amacı; spor etkinliklerinin, engelli bireylerin toplumsal uyumuna ve sporla sosyalleşmelerine etkisinin incelenmesidir.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Karaman il merkezindeki zihinsel engelli bireylerin genel ve sporla ilgili durumlarını tespit etmek amacıyla yapılan bir tarama çalışmasından oluşmaktadır. İkinci bölüm ise zihinsel engelli çocukların sosyalleşmelerinde ve toplumsal uyumlarında sporun etkisini gözlemlemek amacıyla yapılan aktivitelerden oluşan bir uygulama çalışmasıdır.

Birinci bölüm için 43 adet zihinsel engelli bireye, 13 adet demografik özellik, 10 adet engel durumu ile ilgili ve 34 adet de sosyalleşme ile ilgili ifadelerden oluşan toplam 57 soru sorulmuştur. Elde edilen verilerin bir kısmı frekans ve yüzde analizi ile değerlendirilmiş, bir kısmı için de ortalamalar hesaplanmış ve sonuçlar yorumlanmıştır. Bu sonuçlara göre, katılımcıların bir bazılarının arkadaşları ile görüştikleri, bazı konulara makul cevaplar verdikleri, ancak çoğunluğunun spor yapmadıkları, toplumda diyalog kurma, ailelerinin kararlarına katkı yapma vs. gibi konularda yetersiz oldukları ortaya çıkmıştır. İkinci bölüm için, Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarında eğitim-öğretim gören 09-12 yaş grubunda eğitilebilir zihinsel engelli çocuklardan seçilen 13 (3 kız, 10 erkek) çocuk, 8 hafta süreyle belirlenen planlı bir çalışma programı dâhilinde eğitime tabi tutuldular. Bu eğitim sonunda elde edilen veriler, eşleştirilmiş gruplarda "işaret testi" yardımı ile analiz edilmiş ve sonuçta bazı ilerlemelerin görüldüğü belirlenmiştir. Ayrıca bu gruptaki çocuklardaki ilerlemeler görsel olarak da gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Engelliler, Spor, Sosyalleşme, Toplumsal Uyum.

Investigation of the Effects of Sport Activities on Disabled Persons, Social Adaptation and Their Socialization by Sport

Abstract

The aim of this study is to investigate the effects of sport activities on disabled persons social adaptation and their socialization by sport.

The study consists of two parts. The first part is comprised of scanning study made with the aim of determining mentally disabled's sport conditions who live in the centre of Karaman city. The second part comprise of a workshop which consists of activities done for observing mentally disabled children's socializing and adaptation to society with the aim of observing sports' effects.

The first part totally 57 questions, 13 of which are demographic features, 10 of which are about their disability and 34 of which are about socializing, were asked to 43 mentally disabled people. Some of the acquired data were evaluated with frequency and size percentage and some of them were averaged and the outcomes were interpreted. According to these outcomes, it is come out that some participants see their friends and give reasonable answers to the questions but most of them do not do sports and are inadequate to make dialogues and contribute to their family on decisions. In the second part 13 trainable mentally disabled children, (3 girls, 10 boys) who are between 0-12 age group and have education at some primary schools affiliated with Karaman Provincial Directorate for National Education, were processed with a planned study programme for 8 months. Data gathered at the end of the study were analyzed with the help of "sign test" in the matched groups and some progresses were seen in the course of events. Besides, these progresses on these children were observed visually.

Key words: Mentally disabled, Sport, Socializing, Social adaptation.

GİRİŞ

Ülkelerin sağlık, eğitim ve ekonomik kalkınma göstergelerinde, engelli nüfusun yaşam kalitesi ile engelli nüfusa verilen hizmetin kalitesi önemli bir yer tutmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %10'u engelli insanlardan oluşurken, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2002'de yaptığı engelliler araştırmasına göre; Türkiye'de engelli olan nüfusun, toplam nüfus içindeki oranı %12,29'dur.

Engelli bireylerin günlük yaşam içindeki sorun ve beklentileri tespit edilerek, bu alandaki politikaların etkin bir biçimde oluşturulabilmesi amacıyla; Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile yapılan protokol ile 2010 yılı Haziran ayında ülke genelinde ilk kez; Ulusal Özürlüler Veri Tabanında kayıtlı olan engelli bireylere yönelik olarak, "Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması" gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu alan araştırmasında; Ulusal Özürlüler Veri Tabanına kayıtlı engellilerin %29,2'si zihinsel engelli, %25,6'sı süregen hastalığı olan engelli, %8,8'i ortopedik engelli, %8,4'ü görme engelli, %5,9'u işitme engelli, %3,9'u ruhsal ve duygusal engelli, %0,2'si dil ve konuşma engelli ve % 18'i birden fazla engele sahiptirler. Kayıtlı engellilerin %58,6'sı erkek, 41,4'ü kadındır.

Karaman ili genelinde engelli nüfusun toplam 5324 olduğu, bunlardan 3189'unun erkek, 2135'inin de bayan olduğu bilinmektedir. Karaman ili genelinde engelli nüfusun engel gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında ise zihinsel engellilerin; 413'ü erkek, 318'i bayandır. Fiziksel engellilerin; 1,259'u erkek, 738'i bayandır. İşitme engellilerin; 248'i erkek, 210'u bayandır. Konuşma engellilerin; 145'i erkek, 93'ü bayandır. Görme engellilerin; 440'ı erkek, 256'sı bayandır. Diğer grup engellilerin; 236'sı erkek, 192'si bayandır. Bilinmeyen gruptaki rakam ise 199'u erkek, 133'ü bayandır.

Türkiye'de engelliler; zihinsel, fiziksel, görme ve işitme engelli olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Zihinsel engelliler de kendi aralarında, zekâ seviyelerine göre, çok ağır, ağır, eğitilebilir ve öğretilbilir şeklindedir. Eğitilebilir zihinsel engelliler de kendi gruplarının %85'i civarındadır.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2002'de yaptığı engelliler araştırmasına göre; Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellileri cinsiyet açısından incelendiğinde, erkeklerin oranının daha yüksek olduğu, süregen hastalığa sahip olanlarda ise kadınların oranının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranı kırsal kesimde daha yüksek iken süregen hastalığa sahip olanların oranı kentte daha yüksektir. Engellilik oranı bölgelere göre incelendiğinde, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranı %3,22 ile en yüksek Karadeniz Bölgesinde, %2,23 ile en düşük Marmara Bölgesinde gözlenmektedir. Süregen hastalığı olanların oranı ise %10,9 ile en yüksek Marmara Bölgesinde, %7,18 ile en düşük Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gözlenmektedir. Engelli olma oranları yaş grubu bazında incelendiğinde her iki grupta da ileri yaşlarda artmaktadır. Ancak, bu artış süregen hastalığı olanlarda diğer engel grubundakilere göre daha fazladır. 0-9 yaş grubunda ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranı %1,54 iken 0-9 yaş grubunda süregen hastalığa sahip olanların oranı %2,60'tur. Bu oran, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile

zihinsel engelli olanlarda 50-59 yaş grubu, süregen hastalığı olanlarda ise 20-29 yaş grubunda yaklaşık iki katına çıkmaktadır.

Türkiye'de engellik; %16'sı doğuştan, %84'ü de sonradan oluşan bir haldir. Engellilerimize verilen eğitim ortamlarında ve yaşam alanlarında spor yapmaları pek zor görülmektedir. Deneyimli eğitimcilerin ve spor alanlarının sınırlı olması da bu durumun devamlılığına sebep olmaktadır. Dünyada her on çocuktan birinin özel eğitime ihtiyacı olduğu bilindiğine göre bu grubu spor politikası içerisinde düşünmek gerekmektedir. Aksi takdirde büyük bir grup dışlanmış olacaktır. Ayrıca engellilerin spora daha fazla ihtiyacı olduğu da bir gerçektir. Çünkü spor, engellilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak toplumla iletişime geçmesinin, sosyalleşmelerinin en kolay yoludur (Akdenk vd. 1997). Özel eğitime ihtiyacı olan bu bireylerin toplum içerisinde rahat yaşayabilmeleri, toplumun onları anlama düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin engel türleri, engelleriyle ilişkili özellikleri, ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli olan çözüm yolları toplum tarafından bilinmelidir. Ancak bu şekilde özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin toplumun bir parçası olarak toplum içinde yaşamaları söz konusu olabilecektir (Batu, 2002). Eğitim ve sağlık sistemlerini yeterince geliştirememiş ülkelerde engellilerin insan gibi yaşaması dahası ayakta kalabilmeleri için bu savaşa katılmaları gerekmektedir (Başar Eracar, 1995).

Zihinsel engelli çocukların, zihin ve fizik faaliyetleri açısından toplumun beklentileri seviyesinde performans gösteremedikleri için, yaşadıkları çevreye uyumda da güçlük çekerler. Çeşitli şekillerde gösterdikleri uyum bozuklukları, üzerinde uğraştıkları sosyal ve akademik ödevlerde çeşitli başarısızlıklar yaşamalarına sebep olur. Gerçekte ise, zihinsel engellilerin sahip oldukları potansiyelin tamamını kullanabilmeleri için başarıyı tatmaları yararlı olacaktır. Özenle hazırlanmış ve planlanmış fizik egzersizleri, sportif etkinlikler veya spor programları bu kimselerin başarıyı tatmalarına yardımcı olur. Aynı zamanda bu tür programların sahip olduğu birçok tabii özellik, zihinsel engelli çocukların çevreye olan uyumlarının sağlanmasında daha gerçekçi tedavi veya rehabilitasyon stratejileri olarak kullanılabilir (Kınalı, 2003).

Spor etkinliklerinin açıklaması nasıl olursa olsun, bireyleri psikolojik ve sosyolojik olarak bağımlı kılan eylemlerdir. Buna göre sportif eylemlerin aracılığı ile ahlak eğitimi, sevme duygusu, paylaşma duygusu kazandırmak, ilkel saldırganlık ihtiyaç ve eylemleri için ortam ve yöntemler sağlanabilir ve uygulamalar yapılabilir (Özoğlu, 1997). Araştırmalar egzersiz ve sportif etkinliklerin kemik genişliği ve minerilizasyonunu artırdığını, buna karşın hareketsizliğin kemikleşme minerilizasyonunu azalttığını ve kemiklerin daha kolay kırıldığını, daha zayıf bir iskelet sisteminin oluştuğunu, engelli olmayan çocuklar normal büyüme ve gelişimi sürdürmek için günlük oyun aktivitelerine katılarak yeterli fiziksel aktivite ihtiyaçlarını karşıladıklarını ancak engelli çocukların, yeterli fiziksel egzersizleri yapamadıklarını ve birçok ağır engelli bireyin büyümesinin duraklamasının yeterli fiziksel aktivitelere katılmamasına bağlanabileceğini göstermektedir (Özer, 2001).

Spor, dans, alıştırma ve keşfedici hareketleri kapsayan hareket eğitimi, planlı ve amaçlı bir şekilde düzenlendiğinde zihinsel engelli çocuğun tüm gelişim yönlerini etkiler. Hareketler yolu ile elde edilen deneyimler

kendi başlarına bir amaç değil, büyüme ve gelişmede sürekli ve etkili olan temel bir araçtır (Kınalı, 2003).

Eğitilebilir zihinsel engelli çocuk ve gençlerin motor gelişimleri, kendi yaşlarına göre 2-4 yıl geride kaldığı, dayanıklılık, kuvvet, sürat, denge ve hareketlilik gibi motor yetenekler konusunda eğitilebilir zihinsel engellilerin normal yaşlılarına oranla çok zayıf oldukları bilinmektedir. Spor etkinlikleri sağlıklı bireyler için ne kadar önemli ise engelli bireyler için de en az o kadar önemlidir. Eğitilebilir zihinsel engelli bireyler diğer engellilere nazaran daha uzun yıllar yaşayabilmektedirler. Bu nedenle zihinsel engelli bireylerin fiziksel uygunluk seviyelerinin belirli düzeyde tutulması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilmenin en etkili yolu ise beden eğitimi ve spor etkinliklerinin erken yaşlarda gerçekleştirilmesidir.

Zihinsel engelli bireylerin fiziksel uygunluk düzeyi, fiziksel aktiviteye yetersiz katılımlarından dolayı olması gerekenden düşüktür. Buna karşın, iyi düzenlenmiş antrenman programları ile eğitim aldıkları takdirde, fiziksel uygunluk düzeyleri engelli olmayan bireylerden daha iyi duruma gelebilmektedir.

Eğitilebilir zihinsel engellilerin fiziksel, fizyolojik ve motorik özelliklerinin geliştirilmesine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Düzenli yapılan antrenmanlar veya sportif faaliyetlerin zihinsel engellilerde bazı davranış değişikliğine ve motor gelişimlerine etkisinin olduğu belirtilmiştir (Dikici, 1990).

Engellilik Kavramı

Günümüzde maalesef engelli durumundaki bireye; sakat, anormal, muhtaç gibi isimlendirmeler ve kavramlar verilmektedir. Bu engel durumlarının ve gruplarının özel ve tüzel kişilik kazanmış kurum ve kuruluşlarda da belirginliği net değildir Engellilere resmi olarak özürü kelimesi halen kullanılmaktadır (Özsoy vd., 1998, Kabasakal, 2007).

Türkiye’de belirli mevzuatlarda ve tanımlarda, engelliliği ve engeli olan bireyi tanımlamada da çeşitlenmeler görülmektedir: 1475 Sayılı İş Kanunu, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunu, 2828 Sayılı SHÇEK kanunu, 506 Sayılı S.S.K. Kanunu, 5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanunu, 192 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 573 sayılı K.H. Kararnamede olduğu gibi. Türkiye dışında uluslararası tanımlamalara bakıldığında ise, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler (UN)’in de engellilik ile ilgili tanımları vardır. BM Genel Kurulu’nun İnsan Hakları Bildirgesi’ne ek 3447 Sayılı Sakat Kişilerin Hakları Bildirisinin 1. Maddesine göre engelli; “Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan bireylerdir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası düzeyde kullanılan bu iki tanıma bakıldığında “normal” ve “kısıtlanma” konusunun vurgulandığı görülmektedir. Türkiye’de üzerinde anlaşılmış bir genel tanım ya da içerik çalışması bulunmamaktadır. Özellikle son zamanlarda “özel ihtiyaç grupları” kavramı kullanılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu kavram yoksul, korunmaya muhtaç, engelli, istismara uğramış bütün ihtiyaçları da kapsadığı için çok büyük bir genelleme yapılmış olmaktadır (Arı vd., 1997). Engellilik, bir insan farklılığı olarak görülüp, tedavi edilmesi ya da rehabilite edilmek zorunda olunan bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre, kişinin iletişim içinde olduğu sosyal yapı ve hizmetler tarafından bu durum “sorun” olarak görülmektedir. Engelli insanları değiştirmeye çalışmak ya

da onları engelli olarak tutmak yerine engellilerin tüm psikolojik, fiziksel, sosyal, mesleki gelişimini engelleyen çevresel ve sosyal engeller kaldırılmalı ve gerekli hizmetler sunulmalıdır (Craft, 1995 ve Kabasakal, 2007). Politik ve kültürel yaklaşımların çıkış noktaları sosyal model olmaktadır. Politik model sosyal modele çok benzemektedir. Bu görüşe göre, engellilik, bireyin çalışma ve bir sosyal gruba ekonomik katkılarda bulunma kapasitesine müdahale eden bir şart olarak görülür. Satın alma gücü olanlar tarafından elde edilen bazı ayrıcalıklar engelli kişilerden parça parça ya da tamamen uzak tutulmuştur. Çünkü engelli kişilerin değişecek şeyleri yoktur (Craft, 1995).

Engelli Bireylerde Sporun Önemi

Toplumda her bireyin spor yapmaya ihtiyacı vardır. Her insan önemlidir, çünkü insan sahip olduğu potansiyel ile değerlendirilmelidir. Toplumun sadece sağlıklı bireylerden değil de, engelli vs. değişik sınıflardan oluştuğu da bir gerçektir. Spor, engellilerin kendilerini gösterebilecekleri ve engellerini unutabilecekleri hatta azaltabilecekleri bir araç olabilir. Spor sayesinde çevre ile iletişim kuran engelli, paylaşma ve özgüven duygularının da gelişeceği rehabilite ile sosyal bir tedavi halini alabilir (Kabasakal, 2007).

Sporun olumlu etkisi, toplumda yer alan engelli bireyleri de kapsamakta, fiziksel ve zihinsel gelişimleri ile birlikte onların toplum içinde daha iyi ilişkiler kurabilmesini sağlamaktadır (Savucu vd., 2006). Sağlıklı bireylerin bedensel ve ruhsal gerilimlerden kurtulmaları, hayat şartlarına fiziksel uygunluk sağlayabilmeleri için önerilen sportif aktivitelerin ve sporun, engellilerce yapılabileceği hususu uzun yıllar ihmal edilmiştir. Oyun, spor ve yarışma tarzında yapılan aktiviteler engelli rehabilitasyonunda ve topluma iletişime geçmede en kolay yoldur (Ergun vd., 1990). Bir eğitim faaliyeti olan spor, ortak amaçları dile getirebilme gücünü ve takdir edebilme duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Bunların yanı sıra, spor, anlayış ve sorumluluk taşıyabilme ve işbirliği içinde düzen olmayı sağlama, sosyal gruba ve topluma mensubiyet gücünü kazandırmakla, birey ile toplum ilişkilerini daha ahenkli kılmaktadır (Erkal vd., 1998).

Beden eğitimi ve spor etkinlikleri engelli bireylerin gerek engelleri dolayısıyla içinde buldukları ruh hali ve gerekse toplumun kendilerine karşı olan tavırlarının doğal sonucu olarak ortaya çıkan saldırganlık, öfke ve kıskançlık gibi duygularını kontrol etmelerini sağlar (Kınalı, 2003).

Demokrasi bağlamındaki insan hakları ve fırsat eşitliği kavramları içinde düşünüldüğünde, engelli bireylerin, diğer normal bireyler gibi spor eğitiminden yararlanmaları en doğal haklarıdır ve bu alanda fırsat eşitliği yaratılmalıdır (Atay, 1995).

Engelli bireylerin sportif etkinliklere katılımı; önceleri yaralı askerlerin daha sonra ihtiyaç duyan tüm hasta kişilerin tedavisindeki olumlu etkilerden hareketle gerçekleşmiştir. Egzersizin tedavideki tamamlayıcı rolünün yanı sıra engellinin motivasyonu üzerinde olumlu etkileri de bir rehabilitasyon aracı olarak dikkatleri sportif etkinliklerin üzerine çekmiştir. Ayrıca sporun rehabilitasyon etkisinin dışında, hasta ve engelli kişiler için başlı başına sosyal ve psikolojik destek unsuru olduğu da fark edilmiştir. Sportif etkinliklere katılım, engelli kişiye fiziksel aktivitelere katılım imkânının yanı sıra kişilik gelişimi ve özgüven duygusunun oluşumu yoluyla toplumsal yaşama uyum göstermesi yönünde büyük kolaylık sağlamaktadır. Fiziksel aktivitelerin rehabilite ve

tedavi edici etkisi, engelli bireylerde fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kabasakal, 2007).

Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Oyun ve Sporun Önemi

Zihinsel engelli çocuklar da normal çocuklar gibi, yeme, içme, sevme, sevilme, kabul edilme, başarılı olma gibi biyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlara sahiptirler. Sosyal çevrede yaşamlarını sürdürebilmeleri için bu ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Bireyin topluma uyumunda önemli bir nokta olan uyumsal davranış birikimi açısından zihinsel engele sahip bireyler yetersizlik göstermektedir. Bu yetersizlikleri bireyin topluma sosyal uyumu güçleştirmekte, gerekli eğitsel ve psikolojik önlemler alınmadığı takdirde imkânsız hale gelebilmektedir.

Zihinsel engelli çocuklar normal gelişim gösteren çocuklarla aynı gelişim aşamalarından geçmelerine rağmen, onları daha geriden izlemekte ve tam gelişim gösterememektedirler. Konuşmaları ve diğer gelişimleri daha yavaş olmaktadır. Güç, dayanıklılık, denge, esneklik ve hız gerektiren beceriler yönünden daha zayıftırlar.

Zihinsel engelli çocuklar bağımsız hareket edememekte, geç ve güç arkadaşlık kurmaktadır. Arkadaşlıkları kısa süre devam etmekte ve kendilerinden küçük çocuklarla arkadaşlık etmeyi tercih etmektedirler. Sebatsızlık, inatçılık gibi davranışlar sosyal ilişkilerini sarsmaktadır. Grup etkinlikleri sırasında lider olmaktan çok başkasına uyma ve taklit etme eğilimi göstermektedirler. Bellek ve dikkat süreleri zayıftır. Daha fazla dikkat ve uyarılmaya ihtiyaçları vardır. Soyut kavramları öğrenmeleri güç ve uzun zaman almaktadır. Somut kavramları sık tekrarlarla öğrenebilmektedirler. Zihinsel engelli çocuklar genellikle sporda diğer alanlara göre daha başarılıdırlar. Okula devam eden çocukların akademik konulardan ziyade beden eğitimi derslerinde daha başarılı oldukları bilinmektedir. Sporun benlik saygısı, öz güven ve başarı duygusunun yaşanmasında önemli rolü vardır.

Engellilerde fiziksel etkinliklere katılmanın yararlarını felsefi açıdan değerlendiren yazarlar daha çok duyuşsal gelişim ve psiko-motor gelişime katkılarını vurgulayarak (Hazar, 1996), sporun hem bedensel ve zihinsel yönden sağlıklı bireyler için hem de engelli bireylerde son derece değerli olduğunu ancak, engelli bireylerin spora olan ihtiyaçlarının daha fazla olduğunu, sporun, engelli bireylerin hareket etmekten haz alma, eğlenme ve başarıma ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir araç olduğunu ifade etmektedirler.

Yazarlara göre, spor kişilere engeli ile başa çıkmasını ve engelini hafifletmesini öğretmekte, keyif vermekte, iletişim ve paylaşım sağlamakta, yaşam motivasyonunu arttırmakta, dürüstlük, hoşgörü, işbirliği, gibi olumlu kişilik özelliklerinin kazanılmasını sağlamaktadır (Atay, 1995).

Yapılan araştırmaların sporun ve oyunun çocukların gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu ve onların daha sağlıklı büyümelerine katkıda bulunduğu ispatlanmıştır (Hazar, 1996).

Bütün bu düşüncelerden yola çıktığımızda; tüm engelliler ve zihinsel engelliler için yapılan rehabilitasyon eğitim merkezlerinde ve yerel belediyeler yaşam alanları oluşturulurken geniş oyun alanları ve çok amaçlı (kondisyon salonu, yüzme havuzu, fizyoterapi salonu, at binebilecekleri ortamlar, basketbol ve voleybol salonu... vs.) kullanılacak spor alanlarının geliştirilmesinin son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu gibi çalışmalar

engellilerin yaşam konforlarının da iyileşmesine etki edecektir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Karaman il merkezindeki zihinsel engelli bireylerin genel ve sporla ilgili durumlarını tespit etmek amacıyla yapılan bir tarama çalışmasıdır.

İkinci bölüm ise zihinsel engelli çocukların sosyalleşmelerinde ve toplumsal uyumlarında sporun etkisini gözlemlemek amacıyla yapılan aktivitelerden oluşan bir uygulama çalışmasıdır.

Evren – Örneklem ve Kısıtlar

Araştırmanın başlığı “Spor Etkinliklerinin, Engelli Bireylerin Toplumsal Uyumuna ve Sporla Sosyalleşmelerine Etkisinin İncelenmesini” olarak belirlenmişti. Ancak çalışma başladığında zihinsel engelli bireylerin daha çok ihmal edildiği görülmüş ve engelli bireyler, eğitilebilir zihinsel engelli kategorisine giren kişiler arasından seçilmişlerdir.

Araştırmanın birinci bölümü için evren, Karaman il merkezindeki tüm eğitilebilir zihinsel engelli bireylerden oluşan topluluktur. Genel zihinsel engelliler için bir sayı olmasına rağmen eğitilebilir zihinsel engelli sayısı tam olarak belirlenememiştir. Bu bölüm için “Kolayda örnekleme yöntemi ile 60 kişi seçilmiş ve onlara anket gönderilmiş ancak bunlardan 43 tanesi analiz edilebilecek düzeyde olduğundan bu anketler analiz edilmiştir.

İkinci bölüm için evren, Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı ilköğretim okullarında eğitim-öğretim gören eğitilebilir zihinsel engelli çocuklardan oluşmaktadır. Bu grupta da 100 civarında eğitilebilir zihinsel engelli olduğu belirlenmiştir. Bu bölüm için; İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden, okullarından ve ailelerinden izin alınabilen, spor yapmadıkları bilinen 16 eğitilebilir zihinsel engelli çocuk (09-12 yaş grubunda 4 kız, 10 erkek) çalışma grubu olarak seçilmiştir. Ancak bunların 14 tanesinin aktif olarak katılımı sağlanabilmiş, fakat 1 kız öğrencinin çoklu engele sahip olması nedeniyle tam ölçümlere dâhil edilememiştir. Tam ölçümlere dâhil edilebilen; 3 kız, 10 erkek olmak üzere toplam 13 eğitilebilir zihinsel engelli öğrenci olmuştur. Bu çocuklar; 8 hafta süre ile haftada 3 gün ve günde 1 saat süreyle, belirlenen antrenman, sportif etkinlikler ve oluşturulan spor parkurunda çalışmalara dâhil edilmişlerdir.

Araştırmanın birinci bölümünde en önemli kısıtlayıcı, engellilerin özellikle ailelerinin, anket çalışmasına katılmak istememeleri, ikinci bölüm için de benzer şekilde ailelerinin ve okullarının engelli öğrencilere uzun süreli çalışmaya katılmak için izin vermemeleridir. Yine eğitilebilir zihinsel engellilerin envanter çalışmasının yeterli düzeyde olmaması nedeniyle, eğitilebilir zihinsel engelli sayısının net belirlenememesi bir diğer kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu kısıtlar, kütleli tam olarak temsil edilecek bir örnekleme seçebilmeyi engellemektedir. Bu nedenle çalışma, ulaşılabilen eğitilebilir zihinsel engelli bireylerle yapılmak zorunda kalmıştır.

Veri Toplama Aracı

Birinci bölüm için (veri toplamak amacıyla H. Şahan’ın (2007) “Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü” başlıklı (doktora tezinde kullandığı anket) yapılan anket iki bölümden oluşmaktadır.

Anketin birinci kısmında zihinsel engellilerin, demografik özellikleri, sosyo-ekonomik durumları, ailevi durumları, engellilik durum ve düzeyleri, sosyal yaşam özellikleri, spor yapma durumları, sporun zihinsel engelliler üzerine bıraktığı etkiyi tespit etmek amacıyla içeren 23 soru yer almaktadır.

Anketin ikinci kısmında ise zihinsel engellilerin sosyalleşmelerinde sporun etkilerini araştırmak amacıyla yönelik 34 soru yer almaktadır. Burada bazı engelliler anketleri bizzat kendileri doldurmuş, bazılarına da aileleri veya öğretmenleri yardımcı olmuştur.

İkinci bölüm için veriler ise; 8 hafta, haftada 3 gün ve günde 1 saat süreyle hazırlanan sportif etkinlikler antrenmanı ve oluşturulan sportif parkur ile desteklenen çalışmaya katılan öğrencilerden elde edilmiştir.

Sportif aktivite antrenmanları ile çeşitli spor branşlarından temel teknikler kullanılarak eğlenceli hale getirilmiş ve zihinsel engelli çocukların yaptıkları aktiviteleri başarma, paylaşma ve özgüven duygularının gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm için oluşturulan parkur; başlangıç fotoselinden 2m sonra 2m'lik cimnastik minderinden düz takla ile başlamakta, 2m ara verilip, 1m'lik aralıklarla 4 slalom çubuğunu çapraz geçişten sonra 70cm'lik engelin altından geçip, yine 1m'lik aralıklar ile 3 slalom çubuğunu ters çapraz geçiş yaparak, 30cm'lik engel üzerinden atlayıp, 1m sonra oluşturulan 9 adet cimnastik halkasının daire şeklindeki dizilişinin aralıklarından halkaların içlerine basarak geçip, 3m'lik 30cm yüksekliğindeki denge tahtası

üzerinden yürüyüp, 2m mesafeden sonra 50'şer cm aralıklarla dizilen huniler arasından çapraz geçip 2kg'lık sağlık topunu kucağına alarak, 4m'lik mesafeyi koşarak bitiş fotoselinden geçecek şekilde kurulmuştur.

VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde birinci bölüm için toplanan verilerde frekans ve yüzde analizi kullanılarak durum tespiti yapılmış, ilave olarak da sosyal uyum ölçeği sorularının ortalama ve standart sapmaları hesaplanarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Bazı sorular arasında ki-kare analizine de bakılmış ancak anlamlı sonuçlar bulunamadığı için tabloları verilmemiştir.

Uygulamalarla ilgili istatistikî analizler, SPSS paket programı yardımı ile yapılmıştır.

BULGULAR

Bulgular-1

Zihinsel engellilerin sosyalleşmelerini belirlemek amacıyla 43 anket sorusu sorulmuş soruların değerlendirilmesinde, biri uygun doldurulmadığı için analize dâhil edilmemiş, 42 anket üzerinden değerlendirmeler yapılmış ve tablo 1'de verilmiştir. Tablodaki ifadelerin güvenilirlik analizi yapılmış ve alfa katsayısı 0,7547 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Zihinsel Engelli Bireylerin Genel ve Sporla İlgili Durumları

Doğum Yeri	f	%	Yaş Grubu	f	%	Yaşadığı Yer	f	%
Karaman	30	69,8	06-09	5	11,6	İl Merkezi	37	86,0
Karaman Dışı	13	30,2	10-12	13	30,2	İlçe Merkezi	4	9,3
Toplam	43	100	13-15	8	18,6	Köy	2	4,7
Cinsiyet	f	%	16-18	5	11,6	Toplam	43	100
Erkek	30	69,8	18'den büyük	12	27,9	Medeni Hal	f	%
Bayan	13	30,2	Toplam	43	100	Evli	3	7,0
Toplam	43	100	Aylık Geliri	f	%	Bekâr	39	90,7
Eğitimi	f	%	150-300 TL	24	55,8	Dul	1	2,3
Cevapsız	1	2,3	301-500 TL	1	2,3	Toplam	43	100
Okur-Yazar Değil	9	20,9	501-800 TL	8	18,6	Ailenin Aylık Geliri	f	%
İlkokul Mezunu	7	16,3	801 ve yukarısı	10	23,3	200 ve aşağısı	2	4,7
Ortaokul Mezunu	6	14,0	Toplam	43	100	201-500	2	4,7
Lise Mezunu	4	9,3	Çalışma Durumu	f	%	501-800	13	30,2
Üniv. Mezunu	1	2,3	Çalışıyor	8	18,6	801-1200	16	37,2
İlköğretim Öğrencisi	15	34,9	Çalışmıyor	35	81,4	1201 ve yukarısı	10	23,3
Toplam	43	100	Toplam	43	100	Toplam	43	100
Baba Mesleği	f	%	Anne Mesleği	f	%	Engellilik Nedeni	f	%
İşçi	8	18,6	İşçi	2	4,7	Doğuştan	35	81,4
Çiftçi	9	20,9	Çiftçi	2	4,7	Tıbbi Hata	4	9,3
Memur	7	16,3	Memur	4	9,3	Trafik Kazası	1	2,3
Esnaf-Tüccar	8	18,6	Serbest Meslek	1	2,3	İş Kazası	2	4,7
Serbest Meslek	4	9,3	Çalışmıyor	34	79,1	Ev Kazası	1	2,3
Çalışmıyor	4	9,3	Toplam	43	100	Toplam	43	100
Emekli	3	7,0				Engel Süresi	f	%
Toplam	43	100				Doğuştan	35	81,4
Baba Eğitim Durumu	f	%	Anne Eğitim Durumu	f	%	0-2 Yıl	2	4,7
Okur-Yazar Değil	2	4,7	Okur-Yazar Değil	7	16,3	3-5 Yıl	3	7,0
İlkokul	19	44,2	İlkokul	26	60,5	6-8	2	4,7
Ortaokul	9	20,9	Ortaokul	2	4,7	9 Yıl ve daha fazlası	1	2,3
Lise	8	18,6	Lise	4	9,3	Toplam	43	100
Üniversite	5	11,6	Üniversite	4	9,3			
Toplam	43	100	Toplam	43	100			
Ailede Engelli	f	%	Tuvalet İhtiyacı	f	%	Banyo İhtiyacı	f	%

Yok	40	93,0	Yapamam	8	18,6	Yapamam	8	18,6
Annem	1	2,3	Bazen Yapamam	3	7,0	Bazen Yapamam	3	7,0
Babam	1	2,3	Büyük Oranda Yaparım	13	30,2	Büyük Oranda Yaparım	13	30,2
Kardeşim	1	2,3	Her Türlü Yaparım	19	44,2	Her Türlü Yaparım	19	44,2
Toplam	43	100	Toplam	43	100	Toplam	43	100
Giyinme İhtiyacı	f	%	Yemek İhtiyacı	f	%	Alış-Veriş İhtiyacı	f	%
Yapamam	7	16,3	Yapamam	8	18,6	Yapamam	11	25,6
Bazen Yapamam	4	9,3	Bazen Yapamam	2	4,7	Bazen Yapamam	7	16,3
Büyük Oranda Yaparım	14	32,6	Büyük Oranda Yaparım	13	30,2	Büyük Oranda Yaparım	8	18,6
Her Türlü Yaparım	18	41,9	Her Türlü Yaparım	20	46,5	Her Türlü Yaparım	17	39,5
Toplam	43	100	Toplam	43	100	Toplam	43	100
Ulaşım İhtiyacı	f	%	Çok Katlı Binalara Çıkma	f	%	Kaldırımlarda Yürüme	f	%
Yapamam	13	30,2	Hiç Zorlanmam	17	39,5	Hiç Zorlanmam	18	41,9
Bazen Yapamam	6	14,0	Biraz Zorlanırım	12	27,9	Biraz Zorlanırım	11	25,6
Çoğunlukla Yaparım	8	18,6	Çok Zorlanırım	14	32,6	Çok Zorlanırım	14	32,6
Her Türlü Yaparım	16	37,2	Toplam	43	100	Toplam	43	100
Toplam	43	100						
Toplu Taşıma Araçlarına Binme	f	%	Karşıdan Karşıya Geçme	f	%	Spor Sahalarına Gidebilme	f	%
Hiç Zorlanmam	20	46,5	Hiç Zorlanmam	20	46,5	Hiç Zorlanmam	19	44,2
Biraz Zorlanırım	9	20,9	Biraz Zorlanırım	9	20,9	Biraz Zorlanırım	10	23,3
Çok Zorlanırım	14	32,6	Çok Zorlanırım	14	32,6	Çok Zorlanırım	14	32,6
Toplam	43	100	Toplam	43	100	Toplam	43	100
			Diğerleriyle Görüşme	f	%	Komşularla Görüşme	f	%
Benzerleriyle Görüşme	f	%	Her Gün	5	11,6	Her Gün	26	60,5
Her Gün	18	41,9	Haftada Bir	25	58,1	Haftada Bir	6	14,0
Haftada Bir	23	53,5	Ayda Bir	13	30,2	Ayda Bir	11	25,6
Ayda Bir	2	4,7	Toplam	43	100	Toplam	43	100
Toplam	43	100	Arkadaşlarla Görüşme	f	%	Sosyal Topl.da Çalışma	f	%
Engelsizlerle Görüşme	f	%	Her Gün	26	60,5	Evet	3	7,0
Her Gün	29	67,4	Haftada Bir	7	16,3	Hayır	40	93,0
Haftada Bir	4	9,3	Ayda Bir	10	23,3	Toplam	43	100
Ayda Bir	10	23,3	Toplam	43	100	Spor Sıklığı	f	%
Toplam	43	100	İlgilenilen Spor Branşı	f	%	Hafta İçi Her gün	1	2,3
Spor Yapma Durumu	f	%	Basketbol	3	7,0	Haftada Üç Gün	4	9,3
Evet	12	27,9	Voleybol	1	2,3	Sadece Hafta Sonları	1	2,3
Hayır	31	72,1	Futbol	14	32,6	Ara sıra Spor Yapar	16	37,2
Toplam	43	100	Yüzme	1	2,3	Spor Yapmıyor	21	48,8

	Diğer	24	55,8	Toplam	43	100
	Toplam	43	100			

Aşağıdaki Tablo 2’de zihinsel engellilerin sosyalleşme anketindeki tüm ifadelerin ortalaması ve standart sapmaları verilmiştir.

Tablo 2. Sosyalleşme Anketindeki İfadelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

İfadeler	\bar{X}	s
1. Olabildiğince kalabalıktan uzak kalmayı tercih ederim	1,8	1,1
2. Toplum içerisinde insanlarla iletişim kurmada seçici davranırım	2,2	1,2
3. İnsanlar toplum içerisinde benimle kolayca diyalog kurabilirler	3,4	1,2
4. Toplumsal olaylarda genellikle topluma liderlik yaparım	3,4	1,0
5. Her türlü sosyal etkinliklere katılmaktan hoşlanırım	3,7	1,3
6. Toplum içerisinde insanlarla tartışmaktan ziyade insanlara yardım etmeyi tercih ederim	4,0	1,0
7. Toplumsal olaylarda toplumu yönlendirmekte başarılıyım (Örneğin sönük geçen bir toplantıda yol gösterici rolü)	3,4	1,0
8. Yeni tanıştığım insanlarla diyalog kurmaktan çekinirim	3,1	1,2
9. Toplum içerisinde çoğunlukla kendimi yalnız hissederim	2,6	1,1
10. Toplum içerisinde başkaları ile kolaylıkla iletişim kurarım	3,6	0,9
11. Toplumsal etkinliklere katılan insanlar kendisiyle barışık olur	4,2	0,6
12. Toplumsal etkinliklere katılım ile kişisel beceri ve yeteneklerimi keşfedebilir ve ifade edebilirim	4,0	0,8
13. Toplum içerisinde sevdiğim insanlarla birlikte olduğumda keder ve dertlerimi unuturum	4,3	0,8
14. Toplumda insanların özgürce davranmalarına izin verilse toplumun daha iyi olacağı kanısındayım	4,2	1,1
15. Toplumsal kurallara uymayan insanları haklı görmem	4,0	0,9
16. Toplumsal değerlere bağlı bir kişiliğe sahip birisiyim(gelenek töre inançlar)	4,2	1,0
17. Toplumsal değerlere aykırı davranan bireylerin davranışları beni rahatsız eder	4,2	0,9
18. Toplumsal uzlaşmayı bozan davranış sahiplerine hoşgörülü davranmam	3,9	0,9
19. Aileyle ilgili kararların alınmasında katkıda bulunurum	3,4	1,4
20. Aile büyüklerinin kararlarına her zaman itaat etmekten hoşlanmam	2,5	1,6
21. Ailem benim fikir ve davranışlarıma her zaman hoş görülmü davranır	3,8	1,1
22. Ailenizin değer yargıları ile toplumun değer yargıları arasındaki farklılık beni fazla etkilemez	3,4	1,1
23. Ailem arkadaş çevremi belirlemede etkin rol oynar	3,1	1,1
24. İnsanların benim davranışlarımı yargılamaya ya da yönetmeye çalışmasından rahatsız olurum	3,8	1,2
25. Okul farklı kültürdeki insanların tanışmasını ve böylece toplumsal bütünleşmenin etkin faktörüdür	4,0	1,0
26. Okul bireyin, toplumsal ve kişisel değerlere saygının benimsenmesinde önemli rol oynar	3,8	0,8
27. Toplumsal aktivitelere katılmakta yaş, cinsiyet ve inanç vb. ayırım yapmaktan hoşlanmam	3,7	1,0
28. Toplum içerisinde başkalarının ihtiyacı olduğu zaman kendime ters düşse de o davranışı yaparım	3,4	1,5
29. Yeni insanlarla tanışıp sosyal aktiviteler yapmaktan hoşlanırım	4,3	0,9
30. Okul farklı insan grupları arasında toplumsal diyalogun ilk adımıdır	4,3	0,9
31. Farklı kültürdeki değer anlayışlarına saygılı davranmayı tercih ederim	4,3	0,8
32. Herkes kültür ve değerlerini özgürce yaşayabilmeli ve ifade edebilmeli	4,5	0,8
33. Farklı kültür anlayışları toplumsal barışın temel dinamiğidir	4,6	0,6
34. Bizi diğer kültürlerden farklı klan değer; farklı kültürlerin barış ve uyum içerisinde yaşamasıdır	4,6	0,8

Bu durum da eğitilebilir zihinsel engelli bireylerin; toplumda diyalog kurma, toplumda liderlik yapabilme, sosyal etkinliklere katılma, toplumsal olaylarda toplumu yönlendirebilme, yeni tanışılan kişilerle çabuk diyalog kurabilme, toplum içerisinde kişilerle iletişim kurabilme, aile kararlarına katkı yapabileme, ailenin değer yargıları ile

toplumun değer yargılarını karşılaştırabilme, arkadaş çevresini ailesinin belirlemesi konusunda, toplumda başkalarına yardımcı olma vs. konularında kararsız kaldıkları, belirgin bir tavır içerisine giremedikleri anlaşılmaktadır. Diğer konularda ise makul cevaplar verdikleri görülmektedir. Genel olarak bu bölümdeki

araştırmaya katılan zihinsel engellilerin %70'ten fazlasının kavram becerilerini aldıkları, eğitilmekte veya eğitilmiş

oldukları anlaşılmaktadır.

Bulgular 2

Bu bölümde ise zihinsel engelli çocukların sosyalleşmelerinde ve toplumsal uyumlarında sporun etkisini gözlemlemek amacıyla yapılan aktivitelerden oluşan uygulama çalışmasının sonuçları değerlendirilmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu bölüm için Karaman İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarında eğitim-öğretim gören eğitilebilir zihinsel engelli çocuklardan okullarından ve ailelerinden izin alınabilen, spor yapmadıkları bilinen 16 eğitilebilir zihinsel engelli çocuk (09-12 yaş grubunda) çalışma grubu olarak seçilmiştir. Ancak bunların da 14 tanesinin aktif olarak

katılımı sağlanabilmiş ve 1 kız öğrenci de çoklu engele sahip olması nedeniyle tam ölçümlere dâhil edilememiştir. Tam ölçümlere dâhil edilebilen; 3 kız, 10 erkek olmak üzere toplam 13 eğitilebilir zihinsel engelli öğrenci olmuştur.

Bu çocuklar; 8 hafta süre ile haftada 3 gün ve günde 1 saat süreyle, belirlenen antrenman, sportif aktiviteler ve oluşturulan spor parkurlarında çalışmalara dâhil edilmişlerdir. Bu çocuklardan, çalışma başlangıcında ve bitiminde elde edilen koşu testi ve parkur süreleri ile ilgili veriler tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklardan Elde Edilen Ölçüm Değerleri

Sıra No	Cinsiyeti	25 Yard (22.8m) Koşu Testi		Parkur /sn.	
		Ön Test	Son Test	Ön Test	Son Test
1	E	4,34	3,70	27	21
2	E	5,63	5,11	36	29
3	E	5,38	5,19	28	20
4	E	4,10	3,74	28	23
5	E	4,30	4,16	28	21
6	E	4,26	4,00	19	15
7	E	5,30	4,88	24	19
8	E	6,15	6,00	49	58
9	E	6,20	7,98	46	52
10	K	5,20	5,00	23	18
11	K	5,80	11,20	44	52
12	K	6,40	5,09	33	28
13	E	4,46	4,02	29	23
14	K	Bedensel engelli		93	103

Tablo 3'teki verilerden hareketle yapılan eşleştirilmiş gruplarda "işaret testi" sonucunda, antrenman, sportif aktiviteler ve oluşturulan spor parkurlarında çalışmalara katılan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, çalışmaya ilk katıldıklarıındaki koşu süreleri ile çalışma bitimindeki koşu süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (P=0,022). Aynı çocukların, çalışmaya ilk katıldıklarıındaki parkur tamamlama süreleri ile çalışma bitimindeki parkur tamamlama süreleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (P=0,092). Bu sonuçlar da zihinsel engellilerin, ilgilenilmesi halinde spor ve sportif etkinlikler yardımı ile hem bazı becerilerini geliştirebildiklerini göstermektedir. Ayrıca bu çocukların çalışmaya başlama aşamasındaki çekingen ve utangaç tavırları, çalışma süresinde kaybolmuş, daha sosyal bir hale geldikleri görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

KMÜ Bilimsel Araştırmalar Projesi olarak seçtiğimiz; "Spor Etkinliklerinin, Engelli Bireylerin Toplumsal Uyumuna ve Sporla Sosyalleşmelerine Etkisinin İncelenmesi" konulu bu çalışma, engellilik ve zihinsel engellilik kavramlarını, spor ve sosyalleşme olgusunu açıklayıp, engelli ve özellikle eğitilebilir zihinsel engelli bireylerin sosyalleşme sürecinde sporun ve sportif etkinliklerin etkisini araştırmak ve bundan çıkacak sonuçları değerlendirmeyi amaçlayarak yapılmıştır.

Sosyalleşme bir süreçtir. Sosyalleşmede aile, arkadaş grupları, okul, kitle ve iletişim araçları gibi sosyalleşme araçları, bu sürece yardımcı olur. Sayılan bu sosyalleşme araçlarının yanında günümüzde daha başka sosyalleşme araçları da vardır. Bunların önemlilerinden biri de spordur.

Toplum yaşamında, toplum kültürünün organik üyelerinden olan spor, bireyin gelişim özelliklerini doğrudan etkilediği gibi, barış, sevgi, dürüstlük, özveri gibi özellikleri ve değerleri de beraberinde getirir. İnsan ve toplum ilişkilerini geliştiren spor, aynı zamanda toplumsal uyumun sağlanmasında da önemli bir araçtır.

Engellilerin yaşam alanlarının kısıtlı olması, onların daha yaşanabilir bir hayat sürdürebilmelerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Şehirleşme; teknolojinin de verdiği imkânlarla yatay kentleşmeden dikey kentleşmeye doğru gittikçe, engellilerin de yaşamları kısıtlanmaktadır. Engellilerin kullanmadığı çok katlı binalar engelliler için dezavantaj oluşturmaktadır. Teknolojiyi engellilere özel kılmak ve onlara özel oluşturulan yaşanabilir kentsel mekânlarda hayat standartlarını artırmak gereklidir. Bu yaşam standartlarının başında spor alanları ve sahaları gelmektedir. Çünkü engelliler özellikle zihinsel engelliler kendilerini spor ve sportif etkinlikler yoluyla daha fazla ifade edecek ve oluşacak sportif ortamlar sayesinde sosyalleşmeleri ve toplumsal uyumları geliştirebilecektir.

Spor ve sportif etkinlikler engellilerde; yardımlaşma duygusu, kendilerini denetleme, çabuk karar verebilme, ahlak eğitimi, sevme duygusu kazandırma, başarıda sevinci yaşama, başarısızlıkta üzüntüyü paylaşma duygusu, kişilik gelişimi ve özgüven duygusunun oluşumu yoluyla toplumsal yaşama uyum göstermesi yönünde büyük kolaylık sağlamaktadır.

Sporun sosyalleşme üzerinde etkisi göz önüne alındığında, spor ve sportif etkinliklerin zihinsel engelli bireylerin de sosyalleşmelerinde faydalı olabileceği araştırmamızda açıkça görülmektedir. Tablo 2'ye göre eğitilebilir zihinsel engelli bireylerin; toplumda diyalog kurma, toplumda liderlik yapabilme, sosyal etkinliklere katılma, toplumsal olaylarda toplumu yönlendirebilme,

yeni tanışılan kişilerle çabuk diyalog kurabilme, toplum içerisinde kişilerle iletişim kurabilme, aile kararlarına katkı yapabilme, ailenin değer yargıları ile toplumun değer yargılarını karşılaştırabilme, arkadaş çevresini ailesinin belirlemesi konusunda, toplumda başkalarına yardımcı olma vb. konularında karasız kaldıkları, belirgin bir tavır içerisine giremedikleri anlaşılmaktadır. Diğer konularda ise makul cevaplar verdikleri görülmektedir. Genel olarak bu bölümdeki araştırmaya katılan zihinsel engellilerin %70'ten fazlasının kavram becerilerini aldıkları, eğitilmekte veya eğitilmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3'teki verilerden hareketle yapılan eşleştirilmiş gruplarda "işaret testi" sonucunda, antrenman, sportif aktiviteler ve oluşturulan spor parkurlarında çalışmalara katılan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, çalışmaya ilk katıldıklarıandaki koşu süreleri ile çalışma bitimindeki koşu süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (P=0,022).

Aynı çocukların, çalışmaya ilk katıldıklarıandaki parkur tamamlama süreleri ile çalışma bitimindeki parkur tamamlama süreleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (P=0,092). Bu sonuçlar da zihinsel engellilerin, ilgilenilmesi halinde spor ve sportif etkinlikler yardımı ile bazı becerilerini geliştirebildiklerini göstermektedir. Ayrıca bu çocukların çalışmaya başlama aşamasındaki çekingen ve utangaç tavırlarının çalışma süresinde kaybolduğu, daha sosyal bir hale geldikleri görülmüştür.

Araştırmamız sonucunda gözlemediğimiz ve elde ettiğimiz bulgulara dayanarak önerilerimiz şu şekilde sıralanabilir:

Engelliliğin doğum öncesi ve doğum sonrasında çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıktığı görülmektedir. Bunu önlemek için koruyucu hekimliğin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Zihinsel engellilerin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda eğitim süreçlerinde de uygunsuz sınıflar ve ortamlarda eğitim almaktalar, dolayısıyla mekânsal zorluklar yaşamaktadırlar. Millî Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler bunları giderici önlem ve tedbirler almalıdır.

Söğüt (2006), "Sporun Bedensel Engellilerin Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisi" konulu yaptığı çalışmada, bedensel engellilerin sosyalleşmelerinde sporun düzenli olarak spor yapan bedensel engelliler ile spor yapmayan bedensel engelliler karşılaştırıldığında spor yapmanın engellilerin sosyalleşmeleri üzerinde etkili olduğunu sonucuna varmıştır.

Öztürk Akçalar S. (2007), "Ortopedik Engellilerin Sosyalleşmelerine Sporun Etkisi" konulu yaptığı çalışmanın kuramsal kısmında, sporun sosyalleşme araçlarından birisi olarak kabul edilebileceği ve sporun ortopedik engelli bireylerin sosyalleşmelerinde sporun etkin bir rol oynadığı sonucuna varmıştır.

Yapılan bu araştırmamızda da sporun, zihinsel engelli bireylerin sosyalleşme sürecine olumlu yönde etki yaptığı görülmektedir. Bu nedenle, sportif etkinliklere katılmaları yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Örnek olarak, zihinsel engelli bireylerin yalnızca amatör kulüplerde değil bunun yanı sıra spor salonlarında da spor yapma imkânına sahip olabilmeleri faydalı olacaktır. Her semtte en az bir spor salonunda haftanın belirli gün ve saatleri engelli bireylerin spor yapabilmeleri için ayrılabilir ki Anayasamızın 59.maddesinde Devletimizin, vatandaşlara spor yapma imkânı sağlamakla yükümlü olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu durumda da engelli bireyler, lisanslı bir sporcu olmadan da spor yapma imkânı bulabileceklerdir.

Zihinsel engellilerin spora katılmaları için sportif etkinlikler yapılmalı ve bu etkinlikler kitle iletişim araçları yoluyla bütün toplum kesimlerine duyurulmalı ve farkındalık oluşturulmalıdır.

Engellilerin spor yapma imkânlarının artırılması için Gençlik ve Spor Müdürlükleri bünyesinde engellilere yönelik özel birim oluşturularak, bu alandaki eğitim imkânları artırılmalıdır.

Zihinsel engellilerin katılabilecekleri her türlü sportif etkinliğe katılmalarının sağlanması için ailelerden başlayarak okullar, kulüpler ve yerel yönetimlerin böylesi bir çabanın içinde olması yoluna gidilmelidir.

Spor müsabakalarında engellilere yönelik özel giriş kapısı ve tribünlerin yapılmasına imkân verecek düzenlemeler yapılmalıdır.

Ülkemizde zihinsel engellilerin sosyalleşmeleri ve toplumsal uyumlarıyla ilgili çalışmalar pek azdır. Dolayısıyla araştırmacılar bu alana eğilmeli ve katkı sağlamalıdır.

Engelli bireylerin, özel programlarla spor yapmaları gerektiği bir gerçektir. Spor merkezlerinde engelli bireylerin spor yapmalarına ilişkin özel programlar uygulayabilecek antrenörler yetiştirilmelidir.

Üniversiteler engelliler ile ilgili, sosyal sorumluluk ve farkındalık artırmaya yönelik öğrencilerine seminerler ve eğitimler vermelidir. Üniversitelerde alana özgü Lisansüstü programlar açılmalıdır.

Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarında alana yönelik "anabilim dalı" açılmalıdır. BESYO'larda "Engelliler için Beden Eğitimi ve Spor alanında" uzmanlaşmaya gidilmelidir. Beden Eğitimi bölümü öğrencilerine, federasyonlar ve genel müdürlükler devreye sokularak kurs ve sertifikalar verilmelidir.

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezlerinde Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu mezunlarının istihdamları sağlanarak, zorunlu olarak bulunmaları şartı konulmalıdır. Üniversitelerde bulunan öğretim elemanlarının özel eğitim alanında hizmetiçi eğitimle bilgilendirilmeleri ve engelli öğrencilerine özel eğitim vermeleri sağlanmalıdır.

Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencilerine özel eğitim okulları ya da özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde staj imkanı sağlanmalıdır. Mezuniyet projeleri ve Topluma hizmet uygulamaları derslerinde engelliler için beden eğitimi ve spor alanına yer verilmelidir.

Engelliler için Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği alanında standartlar oluşturulmalı ve G.S.G.M ve M.E.B.'nda bu standartlara sahip öğretmenler ve antrenörler istihdam edilmelidir.

KAYNAKLAR

[1] AAMR/American Association on Mental Retardation (1992) Mental Retardation: Definition, Classification and Systems of Supports, Washington.

[2] AKDENK M, AĞAOĞLU S.A., İMAMOĞLU O. (1997) Türkiye'de Engelliler İçin Uygulamalı Spor Eğitimi Modeli, Antalya Uluslararası Engellilerde Spor Eğitim Sempozyumu, (179-191), Antalya.

[3] ARI M., DARICA N., METİN N. (1997) Korunmaya Muhtaç ve Öğretilbilir Düzeyde Zihinsel Engelli Çocuklara Oyun Oynama Becerisinin Kazandırılması, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği Dergisi.

[4] ATAY M. (1995) Engelli Bireylerde Benlik Gelişiminde Spor Etkinliklerinin Önemi, Uluslararası

Engellilerde Spor Eğitimi Sempozyumu, G.S.G.M. Spor Eğitimi Daire Başkanlığı, Yayın No: 1997/1, Antalya.

[5] BAŞAR ERACAR N. (1995) Bir Otistikle Yaşamak, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

[6] BATU S. (2002) Özel Eğitim Kaynaştırma ve Özel Eğitim Hizmetleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

[7] CRAFT D.H. (1995) Visual Impairments and Hearing Losses, Adopted Physical Education and Sport, Ed. J.P. Winnick, Human Kinetics Books Chompaigne, 143-166, Illionis.

[8] DİKİCİ A. (1990) Zihinsel Engelli Çocukların Annelerine Yönelik Grup Rehberliğinin Tutum Değişimi Açısından Etkililiği, Anadolu Ün., Eskişehir.

[9] ERGUN N., ALGUN C., DOLUNAY N. (1990) Engellilerde Spor Yaklaşımı, Spor Şurası Bildirileri, Gençlik ve Spor Genel Müd. Yayınları, Ankara.

[10] ERKAL M. ve Diğerler (1998) Sosyolojik Açından Spor, Der Yayınları, 3. Baskı,, İstanbul.

[11] HAZAR M. (1996) Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim.

[12] KABASAKAL K. (2007) Zihinsel Engellilik, Zihinsel, Ruhsal, Duygusal Engellilik, Lokomotif Medya, Ünimat Ofset Matbaası, Konya.

[13] KINALI G. (2003) Zihin Engellilerde Beden-Resim-Müzik Eğitimi, Farklı Gelişen Çocuklar, (Ed: Kulaksızoğlu A.), Epsilon Yayınları, İstanbul.

[14] SAVUCU Y., SİRMEN B., İNAL S., KARAHAN M., ERDEMİR İ. (2006) Zihinsel Engelli Bireylerde Basketbol Antrenmanının Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkilerinin Belirlenmesi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 20(2).

[15] SÖĞÜT M. (2006) Sporun Bedensel Engellilerin Sosyalleşmeleri Üzerine Etkisi, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

[16] ŞAHAN H. (2007) “Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü” Selçuk Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, Araş. Yönt. Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.

[17] T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI/MEGEP (Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007) Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Zihinsel Engelliler, Ankara.

[18] TÜRKİYE ENGELLİLER ARAŞTIRMASI (2002) T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, T.C. Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı.

[19] ÖZER S.D. (2001) Engelliler İçin Beden Eğitimi ve Spor, Nobel Yayınları, Ankara.

[20] ÖZSOY Y., ÖZYÜREK M., ERİPEK S. (1998) Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar, Karatepe Yayınları, Ankara.

[21] ÖZOĞLU S.C. (1997) Spor Psikolojisi ve Gelişmeler, I. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu, Bağırhan Yayınevi, Ankara.

[22] ÖZTÜRK AKÇALAR S. (2007) Ortopedik Engellilerin Sosyalleşmelerine Sporun Etkisi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

[23] ÖZÜRLÜLERİN SORUN VE BEKLENTİLERİ ARAŞTIRMASI (2011) T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Haber Bülteni, Sayı:71.